

dotične odgovore tudi prosto napišejo. N. pr. Povejte, kaj je mizar, sod, pes, kruh? Mizar je rokodelc. Sod je posoda. Pes je žival. Kruh je jed itd. — Povejte, kaj dela učenec, mlinar, konj itd.? Naštejte domače živali ter povejte o vsaki, kaj dela? — Pes laja. Mačka mijavka. Krava moka itd. Da se taki stavki uporabijo tudi pri obravnavi golega stavka v slovnici vaje, vé vsakdo. Učenci se tudi opozorijo, da imajo konec vsacega stavka napraviti piko, kar zopet k pravopisji spada. Na ta način se pouk lepo koncentrira. Kasneje se v tem oddelku na podlagi beril in stavljenih vprašanj popišejo posamezne živali in reči, kakor n. pr. pes, prešič, koza itd. Te vaje se nadaljujejo tudi v 5. in 6. šolskem letu t. j. v II. oddelku zgornje skupine. A tu se popisujejo še drugi predmeti, katerih ni v berilu popisanih n. pr. šolsko poslopje, domača hiša, cerkev itd. Vse take naloge se morajo najprvo dobro ustno obravnavati in potem šele pismeno. Učitelju se ponuja prilika v take naloge vpletati tudi uke iz družih

predmetov. Predno popišejo domačo hišo, naroči jim, da jo s koraki ali metri premerijo, da določijo, proti kateri strani neba je obrnjena glavna stena, na katerem bregu potoka ali reke stoji, stoji li ob vznožji, na pobočji ali vrhu hriba ali griča, stoji li v dolini itd. Vsi predmeti se dajo v spisji lepo uporabljati.

Napósled naj pišejo vsebino posameznih popisovalnih in pripovedovalnih beril brez stavljenih vprašanj v svoje zvezke. Učitelj jim po temeljiti obravnavi v kratkih, krepkih stavkih pové vsebino in otroci jo po večkratnem ponavljanji napišejo.

Ako si učence tako daleč dovedel, da izdelujejo tudi take naloge dobro, spolnil si svojo nalogo, dosegel cilj, katerega ti je postavil učni črtež. Lahko ti bode v ponavljalni šoli nadaljevati s pismi in drugimi spisi, o čemur bodem morebiti drugokrat naznanil svoje misli.*)

Janko Likar — Izlake.

*) Gospod pisatelj bi nam prav ustregel, ako pričeto stvar nadaljuje in nam podá metodíčno-praktíčne vzglede na podlagi te razprave. — *Ured.*

Knjiga Slovenska

XIX. veku.

Matej Cigale r. 12. sept. 1819 v Dolnjih Lomih (Lomski) pri Črnem Vrhu nad Idrijo; v šolo hodil v Idriji, Gorici, Ljubljani (I. let. bogoslovja), Gradcu, na Dunaju, kjer je dovršil pravoslovje l. 1847. Služil je potem v Gorici, l. 1848 v Ljubljani, tajnik Slov. društva, vrednik Sloveniji od 1. jul. 1848 do nov. 1849, l. 1850 na Dunaju minist. koncipist in slovenski prelagatelj državnega zakona, l. 1866 vladni tajnik in l. 1883 sovetnik, u. 20. apr. 1889. Bil je ranjki poštna duša, blag značaj, iskren domoljub in izvrsten pisatelj. Tudi o njem se smé reči: Ne hčere, ne sina po meni ne bo: dovolj je spomina, me dela pojó!

Novice so se mu najbolj priljubile, in vanje je dopisoval od l. 1846. Oglasil se je bil najprej z nekterimi pesniškimi poskusnjami; na pr. l. 1846 št. 2.: „Vejšice pod u.k.“ Gorenoluziška narodna pesem, vzeta iz zbirke Hauptove in Smolerjeve, kar pojasnuje v opazki na str. 5. „Sirotnice“, po horvaški narodni pesmi poslovenil Cigale (št. 32 str. 125). — „Kavka in petêlin“. Basnja, svobodno po Laškim, Novice 1847 št. 28 str. 109. „Posvečenje noviga Terzaško-Kopriškiga škofa milostljiviga gg. Jerneja Legata“. Dopis iz Gorice str. 67. 68. „Žalostno oznanilo“ t. j. smert Balanta Staniča, slovenšine gorečiga prijatla in podpornika

(str. 72). — L. 1848 str. 4: Dopis o novi šoli za naravoslovstvo in kmetijstvo, slovenski in laški jezik na liceju, za ilirščino v bogoslovju v Gorici. — L. 1849 je bil odbornik Slov. društva, vrednik Slovenije (str. 92), od ministra pravice namesto rajnciga g. Mažgona na Dunaj poklican k odboru za sostavo enoličniga pravniskiga besedivnika. To je velike hvale vredno, pravijo Novice, ker g. Cigale je ves mož za to, in ima obe poglobitni lastnosti: on je učen slavenski jeziko- in pravdoslovec (str. 168). — L. 1853 str. 327: „Drobtinca iz slovenske slovnice.“ Z ozirom na hervaško in česko prestavo bodi tudi slovenščini pravilo: Samostavno imé, ali kar imé namestuje, in pa oziravno zaimé morate neposrednje skupaj stati, da sme razun vejice samo kak predlog, kak od imena zavisen rodivnik, in k večjemu za imenom postavljeni prilog vmes biti, nikdar pa ne glagol (Vid. Nov. 1855 str. 263). . . . Okrajšane osebne zaimena: me, te, se, ga itd. (tako tudi pomočni glagol: sim, si, je) ne smejo nobenega stavka začeti (Cf. str. 239. 318). — L. 1854 naznanjajo Novice, da je Cigale izbran za vrednika novemu slovarju Vodnikovemu (44); prosijo, naj mu rodoljubi pošiljajo dotičnih pomočkov (52): vrednik sam razlaga, po katerih vodilih hoče sestaviti slovar (75), ter pošlje 140 prvih pol v tisek (236). Posebej je spisal čvrsto razpravo „Tudi nekaj zastran doveršivnih in nedoveršivnih glagolov“ (282—286) z dostavkom (306), kar je Janežič dobro porabil v svoji slovnici. Sicer je pa od l. 1854 do 1859 povpraševal po Novicah ta in tam o pristnih besedah, rekih in pregovorih, prikladnih za novi slovar. L. 1857 je po staroslovenščini priporočil pravilo, da ženske imena na -a dobivajo zmanjševavno pritiklino -ica, na pr. riba ribica, glava glavica, reka rečica itd.: ženska imena pa, ki se končujejo na soglasnik (35) ali s tenkim jerom, pritikajo pomanjševane tenkemu jeru samo zlog -ca ali pa -ka, na pr. vervca, stvarca, reč rečca, klet kletka; koščica je iz kostka, peščica iz pestka (str. 78 cf. str. 66). — „Tudi nekaj zastran novih de-

narjev“ je spis v Novicah l. 1858 str. 163 po državnem zakoniku slovenskem in njegovi prestavi. — L. 1859 je priobčil „Odloček iz slovenske sintakse“, kjer pojasnjuje: Ali in kdaj se sme na ravnost za samostavnikom rabiti rodivnik drugega samostavnika gol, to je, brez priloga ali družega pristavka. . . Iz katerih samostavnikov se dajo izpeljevati pravi svojivni prilogi. . . Zastran besed, ki pomenijo žive stvari, velja pravilo, da se ne smejo v rodivniku brez pristavka samostavnim imenom pridevati. . . Za večino besed druge verste (zlasti pa za besede na ost, st, stvo, ki po večjem nimajo množnika, kakor tudi za zborne besede) velja pravilo, da se njih rodivniki ne spreminjajo v priloge, marveč da se pridevajo drugim samostavnikom, bodi s pristavkom bodi brez pristavka itd. (str. 59—67).

Slovenija, ktera je kot večji političen list slovénski izhajati jela v Ljubljani sredi l. 1848, izhajala je dvakrat vsaki teden; tiskal in zalagal jo je Jožef Blaznik. Do nov. l. 1849 jo je vredoval Matevž Cigale, potem nekoliko Drag. Dežman, l. 1850 do 31. marca Fr. Cegnar, od 1. aprila do zadnjega dec. pod naslovom „Ljubljanski Časnik“ B. Potočnik, l. 1851 D. Melcer. — Prvemu listu 4. jul. 1848 je vrednik M. Cigale na čelu napisal „Nekoliko besed na brave“, kjer razlaga „glavne vodila, katerih se je Slovenija držati namenila. Obudovala bode po moči duh narodnosti in rodoljuba v izvirnih in prestavljenih sestavkih. Četerta stran bo obsegala vsaktere nepolitiške sestavke, v vezani ali nevezani besedi. . . Končaje svoj ponižni nagovor prosim vse rodoljube pisatelje v celi dragi Slovenii za podporo, ktere to začetje toliko toliko potrebuje, opomnivši jih na verstice nasledne imenitnega pesmenika:

Nihče ne skrivaj plah osod posodila nemarno,
Zvesto oberni v obrest krasni Gospodovi dar“.

Juridično-politična terminologija — slovanskim jezikom avstrijskim. Besednjak za pravoslovne in politične reči tudi v horvaškem, serbskem in sloven-

skem jeziku. Deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe. Wien 1853. 8. XIV. 694. V slovenskem predgovoru pravi vrednik Matevž Cigale na pr.: „Če tudi nazoča knjiga ne zadosti želji, leta 1849 tu in tam brez ozira na djanske razmere izrečeni, da bode plod komisije, v predgovoru za hervaško stran omenjene, ena in enaka pravoslovna terminologija ako ne vseh avstrijskih Slavjanov saj vseh južnih Slavjanov, se je, zlasti po krepkem prizadetju g. doktarja Matija Dolenca, dvornega in sodnega pravosrednika na Dunaju, vendar to doseglo, da so bile tri južno-slavjanske narečja v en zvezek natisnjene, nekaj za to, da bi se s tim bližnja njih srodnost očitno kazala, nekaj pa za to, da bi se tu nasvetovani pravoslovni izrazi in izreki vzajemno podpirali, opravičevali in dopolnovali... Kar se tiče natisa slovenske strani, ... je delo to podpisani prevzel in s pomočjo zaslužnega slovenskega pisatelja, g. Janeza (Navratila, c. kr. oficila najvišje sodnije, opravil (Novic. 1853 str. 239)“. Občni državljanski zakonik za dežele avstrijskega cesarstva... po povelju c. kr. ministerstva pravosodja v slovenski jezik... iz c. kr. dvorne in državne tiskarne na Dunaju. 1853... „Hvala slavnemu g. ministru...; hvala nekdanjemu slovenskemu društvu v Ljubljani, ki se je prvo lotilo prestavljanja tega dela in ga dognalo do §. 621; hvala g. dr. Krajncu, ki je prvi pri slavnem ministerstvu misel sprožil, naj bi se zakonik izdal v slovenskem jeziku, kterega je prestavil od §. 621 noter do konca in celega za popraviljanje ministerstvu podal! — Čast in hvala pa posebno g. Cigaletu, ki se je z nekterimi svojih prijatlov verlo trudil popraviti in preurediti, kjer je bilo treba zakonik tako, da ga smemo, kar se tiče natančnosti prevoda, zloga in lahke razumevnosti, zares mojstersko delo imenovati. Velike hvale je vredno kazalo, ki ga je na koncu pridjal itd. (Novic. 1853 str. 318)“. — „Prvi se je dela lotil pokojni Mažgon (Kriminal-aktuar v Ljubljani) ter zakonik prevel do §. 620 vštev. — dotle je bil tiskan v Sloveniji; nadaljeval in dovršil je prevod

pokojni dr. Jožef Krajnc in je ves rokopis poslal ministerstvu, da bi se na svetlo dal. Uredovanje sem jaz prevzel, piše o tem delu Cigale sam (Novic. 1883 str. 367), in sem — s pomočjo g. Svetca, tedaj pravika na Dunaji — ves prevod predelal takó, da prvemu Ljubljanskemu in Krajncevemu skoraj več podoben ni, in dodal tudi abecedno kazalo“. L. 1849 tedaj je postal Cigale slovenski vrednik občnemu državnemu zakoniku in vladnemu listu za avstrijsko cesarstvo, pa tudi prelagatelj za uradne tiskarnice p. poštne, vojaške, sodniške, rudarske, obrtniške itd. Nekteri taki zakoni in razglasi so jako obsežni in važni. Ostal je do svoje smrti... Na tisočine je v teh štiridesetih letnikih razglasov, na tisočine prevodov Cigaletovih! Sotrudnik mu je bil deloma J. Navratil, L. Svetec (slovenil vojno postavo vid. Novic. 1882 str. 413), Fr. Levstik (uredoval državni zakonik od pomladi 1871 do jeseni 1872, slovenil zemljeknjižni zakon vid. Novic. 1883 str. 359), J. Stritar. — Začetkom l. 1887 je Cigale priredil in dogotovil drug, nov prevod obč. drž. zak. in sicer po terminologiji državnega zakonika in v slovenščini, kakersna nam služi dandanes... Njegovi so tudi „Primeri odlokov, spisov in potrdil o vpisih v zemljeknjižnih rečeh l. 1888“. — „Bila je to velikanska naloga, in le velikan vztrajnosti, kakersen je bil Cigale, ki je poleg tega gojil v svojem srcu vedno živ plamen ljubezni za slovenski napredek, v glavi pa imel zdrav jezikoslovni razum, — le tak mož dovršil jo je tako, da imamo sedaj skoro jedino po njem razvit pravniški jezik, ki povse zadostuje za slovensko uradovanje in javno življenje (Slov. Pravnik V. 1889 str. 135). —

Slovensko Berilo za gimnazijalne razrede (Bleiweis-Miklošič) kaže naslednje spise njegove: IV. 1855. „Tri golobice“. Po rusinski narodni pesni. B. V. 1853: Brezjakonje. VI. 1854: Samogovor časa. VIII. 1865: Duhovnik. Iz Francozkega Montesquieu-a. Bog je. Iz Angleškega, poslovenil M. Cigale.

Deutsch-slovenisches Wörterbuch. Herausgegeben auf Kosten des H

Anton Alois Wolf, Fürstbischöf von Laibach.. Erster Theil. A—L. Laibach 1860. J. Blasnik. Vorwort I. XIII. M. Cigale. 8. 984. — Zweiter Theil. M—Z. 985—2012. — Zgodovino in vravno tega slovarja, o katerem je od l. 1854 do 1859 marsikaj brati v Novicah, pripoveduje jako skromno v predgovoru vrednik sam. V „Blätter aus Krain“ 1860 Nr. 45—47 je priobčil sodbo o njem F. L. in S. (Fran Levstik v Senožečah), kateri mu pa očita le nedostatke, ki jih pripozna tudi Cigale. Po prejetih navodilih je moral sestavljati knjigo, in — da jo je v kratkem času, malo da ne v treh letih — izvršil tako izvrstno, temu se tem bolj čudimo sedaj, ko vidimo, da čez trideset let slovénko-nemški del še ni dodelan. Preskromno je sodil o njem vrednik sam: „Imamo zlasti po darežljivosti blagega biskopa Volfa na svetlo dani nemško-slovenski slovar, okoli katerega sem se jaz trudil res da z vsem dušnim naporom, ali izdelovanje — začeto s premalo pripremo — teklo mu je vendar nekako prenašlo, da ima omenjeni slovar v sebi marsikaj pogrešnega, da je kjekod nedostaten a soseben, da je v posameznih izrazih premalo določen, prepoln jednoznačnic ali soznačnic (Znanstv. Terminologija 1880. V.).“ — Prav pa omenja Zvon (1889. IX. str. 308): „Razven pravoslovne terminologije (1853) in poleg državlanskega zakonika (1853) je uredil Cigale od l. 1854 do 1860 véliki nemško-slovenski Wolfov slovar, kateremu se moramo, poleg vse zastarelosti v nekaterih stvaréh, še danes čuditi, kako je bilo možno uredniku v njem nakopičiti tisti čas toliko bogatega in lepega jezikovnega gradiva.“

Vodnikov Spomenik l. 1859 ima: Nekoliko besed zastran slovensko-nemškega slovarja ali besednjaka, spisal M. Cigale (str. 80—82). „Slovar je po abecedi v red djano kazalo besed kacega jezika, katero si prizadeva zbrati ves zaklad njegovega besedstva (thesaurus) .. Slovensko-nemški del mora v sebi hraniti samo in edino tiste besede, lastne reke in zasuke v govorjenju, ki se v resnici dobivajo med ljudstvom po vseh slovenskih krajih brez razločka ali pa v slovenskih knjigah kakor starejše tako tudi sedanje dobe .. Slovar bodi prava svatinja narodnega jezika, naj hrani ves njegov zaklad, v katerem se strinjate minulost in sedanjost itd. (Vid. J. Grimm, prof. Miklošič).“

Kratek popis Cesarstva Avstrijskega sploh in njegovih dežel posebej. Za niže gimnazije in niže realne šole. Sostavil Ludovik vitez Heuffler. Poslovenil M. Cigale. Z medorezom na čelu. Na Dunaju, 1861. 8. I—XIII (Pregled zapodpadka) str. 383. Dodatek. — „Velik je bil vpliv Cigaletov na jezikovni razvoj šolskih naših knjig. Naučno ministerstvo mu je namreč poverilo tiskovni pregled mnogih šolskih knjig, ki so izšle v državni zalogi, in nekatere izmed njih na pr. slovensko slovnico, dalje prvo, drugo in tretjo nemško-slovensko slovnico je Cigale sam sestavil; druge na pr. véliki in mali katekizem, slovensko začetnico itd. do dobrega pregledal in popravil; sestavil je slovensko terminologijo za dr. Piskovo fiziko itd. (Zvon IX. 308).“ — Matica Slovenska hrani v svoji knjižnici rokopis: „Početni nauk o zemljopisu“. Schubert-Cigale. Dunaj 1863 (Letopis 1887 str. 345).

Ukazi in odredbe šolskih oblastev.

VIII. Za učiteljske knjižnice priporočena knjiga

Imamo zakon o varstvu ptičev za poljedelstvo koristnih (za Kranjsko od dné 17. rožnika 1870. l.); po naših berilih nahajamo sestavke o koristi in navodila o varstvu pti-

čev; pri vsaki priložni priliki poučujemo mladino o tej stvari. Mnogo se s temi sredstvi doseže, želeti bi bilo pa še več. Z ozirom na velike koristi, ki nam jih donajajo ptiči, ne zadostuje le, da jih varujemo, nego moramo za nje tudi dejanski skrbeti, kar je